

Pe când lumina venea în întunecata slavonie tătarască de la Iași

1457-1700, Bizanț după Bizanț sau Iașiul- a treia Romă



1469 Tratatul și jurământul lui Ștefan cel Mare cu regele Cazimir al Poloniei păstrat în latină cu această notă: „*haec inscriptio ex valahico in latinum versa est*”.

1476-1484, cândva, probabil pe vremea lui Ștefan cel Mare, cartea *Fiore de Virtu et Vicii* este tradusă din italiană în română de către Gherman Valahul și din română în rusă, în 1592, de ieromonahul rusin Veniamin.

1484, din acest an avem știre despre salvoconductul, scris în limba valahă, „*idiomate valahico scriptus*” dat de sultanul Baiazid al II-lea negustorilor polonezi pentru trecerea prin Moldova.

1507, din anele mănăstiri Bistrița (Oltenia) aflăm că Maxim călugărul intervenise chiar pe câmpul de luptă dintre Bogdan cel Orb (1504-1517) și Radu cel Mare (1495-1508), împăcându-i amintindu-le că sunt: „*creștini și de același neam*”.

1629, atunci Chiril Lucaris, patriarhul de la Constantinople (1620-1638) îi scrie voivodului Transilvaniei, Gavril Bethlen (1613-1629), pus voivod de turci și foarte atașat de aceștia: „*legătura de sânge și de simțiri care trăiește deși în mod tainic, dar cu atât mai puternic între românii din Țara Transilvaniei și locuitorii Țării Munteniei și ai Moldovei.*”

1642, Iași, sinodul bisericii răsăritene aprobă „*Mărturisirea ortodoxă*” a mitropolitului Kievului Petru Movilă (1633-1646), care devine operă normativă pentru toată ortodoxia. Mărturisirea ortodoxă cuprinde trei părți: 1) credința bisericii unice niceo-constantinopolitane, 2) speranța (lămurind rugăciunea duminicală) și cele 10 Fericiri, și 3) mila (învățăturile despre păcat, decalog, invocarea sfinților și cultul icoanelor). În 1645 „*Mărturisirea ortodoxă*” a fost tradusă și în rusă de autor. Învățăturile ruse Venelin spunea: „*Se pune întrebarea care din cei doi bărbați cu numele de Petru este reformatorul îndrăzneț al imperiului rusesc și căruia prin urmare i se cuvine titlu istoric de Mare: Petru împăratul Rusiei sau Petru Movilă*”.

1644, Iași, „*Răspunsul împotriva catehismului calvinesc*”, care era de apărare pentru cei „*cu noi de un neam Români*”.

1645, Iași, „*Carte românească de învățătură Dumenecele preste an și la praznicele împărătești*”

1646, Iași, „*Carte românească de învățătură de la pravilele împărătești și de la alte giudețe*” Toate scrise de Vasile Moțoc (1580-1657), mitropolit al Moldovei (1632-1653) sub numele Varlaam

1667, Stockholm, Nicolae Milescu (1637-1708) „*ia parte*” la disputa dintre jansenism și calvinism, în privința chestiunii transsubstanțierii prin lucrarea *Enchiridion sive Stella Orientalis Occidentali splendens, id est sensus Ecclesiae Orientalis, scilicet graece de transsubstantione Corporis Domini, aliisque controversial...* scrisă în greacă și latină. Titlu este edificator: *Carte mică sau Steaua Răsăritului strălucind în Apus adică părerea Bisericii răsăritene despre prefacerea Trupului Domnului și despre alte controverse ...*). Lucrarea i-a fost cerută de ambasadorul Franței în Suedia, și a fost publicată în versiune latină, la Paris în 1669, în volumul intitulat *La perpetuite de la foi de l'Eglise catholique touchant l'Eucharistie*.

În dogmatica creștină era important să știi dacă în taina comunecăturii este prezent sau nu spiritul Mântuitorului. Ucrainenii deși ortodocși se alăturaseră punctului de vedere reformat. Biserica rusă, mai lăaturalnică era și ea în confuzie, și nu numai în confuzie ci în altă „sferă”. Sferă dogmatică bazată pe textele slavone vechi, traduse aproximativ de la început. Rascolnicii împotriva curentului corector al patriarhului Nikon al Moscovei (1652-1666). Curent corector, nu înnoitor! Aici intervine marele Dosoșteiu, care tradusese din originalele grecești în rusește între altele: *Sf. Simion al Salonicului despre transsubstanțierea Sântelor Daruri*, Orânduiele Sf. Apostoli, Istoria bisericească ș.a.. Nota bene - acestea fuseseră traduse mai înainte, în 1683 la Iași, în română. Pe când patriarhul Moscovei, Ioachim, se pregătea să arunce anatema asupra Kievului, Dosoșteiu îl lămurește pe mitropolitul Kievului asupra erorii în care căzuse și înlătură ruptura.

1693, după moartea mitropolitului Dosoșteiu (1624-1693), în Polonia, călugării care l-au însoțit și vegheau moaștele Sfântului Ioan cel Nou din Suceava scriu mai marelui cazacilor din aceea vreme: „*A venit milostivirea sa Regele polon (nn-Sobieski) cu oaste în Țara Românească, în cetatea Iașilor, și a luat moaștele Sf. mare mucenic Ioan din Suceava și cu prea Sfințitul Dosoșteiu din Suceava ...*”

Referință: Nicolae Cartoian, *Istoria literaturii române vechi*, București 1940